

Ingliz tilida so‘z va so‘z birikmalari yasallishining asosiy usullari

Toshkent amaliy fanlar universiteti

Chet tillar kafedrası katta o‘qituvchisi

Maxmudova Shaxlo Mizrobovna

shaxlosha2022@gmail.com

Toshkent amaliy fanlar universiteti

Pedagogika fakulteti Maktabgacha ta‘lim

Sirtqi bo‘lim MT-22-05 C guruh

talabasi Isayeva Zilola

Annatsiya: *Ushbu maqola ingliz tilidagi so‘z va so‘z birikmalari yasallishi usullarini muhokama qiladi va misollar bilan yoritadi. Har bir til rivojlanishida so‘zlarning yasallishi qoidalari mavjud. Ingliz tilidagi so‘z yasallish usullari boshqa tillardan farq qiladi. Derivatsiya tushunchasi zamonaviy tilshunoslikdan tashqari turli sohalarda qo‘llanilib, boshqacha ma‘nolarni beradi. Tilshunoslikda esa bu tushuncha keng ma‘noda qo‘llaniladi.*

Kalit so‘zlar: *So‘z, so‘z birikmasi, derivatsiya, tilshunoslik, usul, metod, vosita, qoida, affiksatsiya, kompozitsiya, abbreviatsiya.*

Bugungi zamonaviy tilshunoslik fanidagi muhim masalalardan biri so‘z yasallish jarayoni bo‘lib, hanuzgacha o‘z murakkabligini yo‘qotmay kelayotgan muhokamali va munozarali mavzu hisoblanadi. So‘z yasallishi tilda mavjud bo‘lgan imkoniyat va materiallar asosida yangi leksik birliklarni hosil qilishdan iborat. So‘z yasallishi til lug‘at tarkibini doimiy ravishda boyib borishi uchun o‘z hissasini qo‘shib keladi.

So‘z yasallishi, umuman, qanday usul, qanday vosita bilan bo‘lmasin yangi leksik ma‘noli so‘z hosil qilishdir. So‘z yasallishi tilshunoslikning ayrim bir bo‘limi sifatida so‘zlarning yasallishini, yangi leksik birlik hosil qilishning qonunqoidalarini, vositalarini, so‘z yasallishi tarkibini tekshiradi. Demak, bu

sohaning obyektini yasama soʻzdir. “Har bir til asosan oʻz lugʻat boyligi va grammatik qurilishi asosida oʻz taraqqiyot qonunlari boʻyicha oʻsib, takomillashib boradi. Bundan tashqari, xalqlar orasidagi iqtisodiy, madaniy, siyosiy aloqalar natijasida bir til qurilishiga xos birliklar (asosan lugʻaviy birliklar, qismangina fonetik va grammatik birliklar) ikkinchi tilga oʻtadi, shu tilga singib, uning boyligiga aylanadi.

Soʻz narsa, belgi, shaxs, ish harakatni umumiy ifodalash uchun xizmat qiladi, “a pen” degan “ruchka”ni tushunamiz, “to read” deganda “oʻqimoq”likni tushunamiz.

Soʻz birikmasi ham narsa, belgi, ish harakatni ifodalaydi va bu jihatdan soʻzga oʻxshab ketadi, ammo soʻz birikmasi narsa, belgi, ish harakatni boshqa narsa, belgi, ish harakatdan ajratib aniqroq qilib ifodalaydi.

A student- a clever student-aqlli talaba;

A girl - a beautiful girl-chiroyli qiz.

Ayniqsa, soʻz birikmasini qoʻshma soʻzdan farqlash kerak. Ular quyidagilar:

1. Soʻz birikmasi tarkibidagi soʻzlar oʻzaro maʼno mustaqilligini saqlaydi, qoʻshma soʻz qismlari esa maʼno mustaqilligini yoʻqotgan boʻladi.

Qiyoslaganda esa, soʻz birikmasining tarkibidagi soʻzlarni oʻzaro almashtirish mumkin, iborada bunday boʻlmaydi:

Children’s toy-the toy of children;

The father’s glass-the glass of the father;

The boy’s shoes-the shoes of the boy;

Soʻz birikma va ibora quyidagicha farqlanadi.

1. Soʻz birikmasi tarkibidagi soʻzlar oʻzaro erkin bogʻlangan boʻlib, kamida ikkita tushunchani bildiradi. Ibora tarkibidagi soʻzlar esa bir tushunchanigina ifodalash uchun birlashib, yaxlitlanib qolgan.

2. Ibora maʼno jihatdan bir soʻzga teng, ajralmas holatga kelib qolgan birliklar. Shuning uchun uni lugʻatlarda soʻzlar qatorida berish mumkin. Uning tarkibidagi soʻzlarning hokim yoki tobe birliklarga ajratish mumkin emas.

Qiyoslaymiz: a pink pencil - soʻz birikmasi (aniqlovchi-aniqlanmish), good morning - ibora. Soʻz birikmalari lugʻatlarda berilmaydi.

3. Soʻz birikmasi tarkibidagi soʻzlarning oʻrnini almashtirish mumkin, iborada bunday qilib boʻlmaydi: my sister's dress-the dress of my sister opamning koʻylagi, his friends bag - bag of his friend; uning doʻstini sumkasi.

Soʻz birikmasi va gap

1. Gap fikr, tasdiq yoki inkor hukmini bildirib, tugallangan ohang bilan Aytiladi: The shop is big.

Soʻz birikmasi esa sanash ohangi bilan aytiladi: A good mind.

Avval, bosh soʻz keyin keladi: A smart boy-aqlli bola; A little street-kichkina koʻcha, A high degree-baland daraja.

Agar ular oʻrnini oʻzgartirilsa gap hosil boʻladi: the street is little -koʻcha kichkina: The girl is clever-qiz aqlli; the degree is high-daraja baland.

Bitishuvda ergash soʻz vazifasida sifat, ravish hamda ular vazifasidagi boshqa soʻzlar keladi: A red dress-qizil kuylak, A silver ring-kumush uzuk;

Bosh soʻz ot va feʼl soʻz turkumidan boʻladi.

Sintaksis tadqiq qiladigan asosiy birliklar soʻz birikmalari va gaplardir. Soʻz birikmasi – semantik va strukturaviy jihatdan bir-birini taqozo qiladigan kamida ikkita mustaqil soʻzlarning birikishidan hosil boʻlgan birlik.

Ingliz tilida soʻz birikmalarining quyidagi turlari bor: 1) teng bogʻlangan: Ann and Tom, boy and girl, the sky and the star; 2) tobe bogʻlangan: tall girl, smart doctor, politially active; 3) predikativli: Tom's singing, him to sing, him changed, it being dark.

Soʻz birikmalari oʻzaro sindetik va asindetik bogʻlanishi mumkin. Sindetik bogʻlanish deganda biz, bogʻlovchilar orqali bogʻlanishni tushunamiz (everybody but him, he and she, neither Jack nor Tom), asindetik bogʻlanish deganda esa, hech qanday qoʻshimchalarsiz bogʻlanishni tushunamiz (handsome man, Arthur the singer, King John).

Soʻz yasash tilning lugʻat boyligini oshirishda eng samarali usullaridan biridir. Zamonaviy ingliz tilida soʻz yasalishining ikki xil turi koʻrishimiz

mumkin, birinchi usul produktiv hisoblanadi. Bunday deyilishiga sabab bugungi kunda bu usullar orqali yangi soʻzlar yasaladi va produktiv usuloʻz ichiga quyidagilarni oladi:

- 1) affikslar yordamida (affiksatsiya);
- 2) konversiya;
- 3) abbrivatura (qisqartirish);
- 4) kompozitsiya (soʻz yoki negiz qoʻshish orqali).

Affiksatsiya. Tilda koʻp shakllanish turlari mavjud boʻlib, shulardan biri affiksatsiyadir. Affiksatsiya eng keng tarqalgan morfologik jarayon sifatida daʼvo qilish mumkin. Inson tilida ehtimol qoʻshma soʻzlarni yaratishning eng keng tarqalgan usulidir. Syzmanekning fikricha, affiksatsiya, umuman “ Ildizli morfema bilan bogʻlanishning birikmasi yaʼni oʻzakka qoʻshilgan morfema affiks yoki affiksatsiya deb atalish jarayoni ” deb taʼriflagan. Affiksatsiya – asosga hosila affikslarini qoʻshish orqali soʻz yasalishidir. Asosning old tomoniga bogʻlangan affiks prefiks deyiladi, asosning oxiriga biriktirilgan boʻlsa suffiks deyiladi soʻzning oʻrtasida kelsa infiks deyiladi, bu yerda prefix, infiks va suffikslarga baʼzi misollar keltirilgan.

Ingliz tilidagi qoʻshma soʻzlarda uchraydigan qoʻshimchalar koʻplik (s/es), qoʻshimcha (-ed), qoʻshimcha (-er) va (-s) kabilardir. Ingliz tilida ushbu qoʻshimchalar bilan koʻrsatilgan oʻn yettita flektiv qoʻshma soʻzlar mavjud.

Yuqorida aytilganlarga asoslanib, ular juda koʻp degan xulosaga kelish mumkin konvertatsiya natijasida ingliz tilida yangi soʻzlar paydo boʻladi. Berilgan ommaviy axborot vositalaridan olingan misollar bu hodisaning zamonaviy ingliz tilida keng tarqalganligini isbotlaydi. Tilshunoslarning fikriga koʻra, konvertatsiya har doim ham grammatik jihatdan toʻgʻri boʻlmasa ham, kundalik soʻzlashuv nutqida koʻproq uchraydi. Bu esa koʻp jihatdan bu jarayonni ragʻbatlantiradigan til va madaniyat ekanligini koʻrsatadi. Soʻz yasashning bu usuli tarjimonlar va ingliz tilini oʻrganuvchilar uchun hech qanday muammo tugʻdirmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tarjima jurnali: Ingliz tilidagi grammatik konversiya: Leksik evolyutsiyadagi ba'zi yangi tendentsiyalar.
2. Fox, G. Macmillan Ilg'or o'quvchilar uchun inglizcha lug'at / G. Fox. - Oksford: Macmillan Publishers.
3. Hamroyev M.A. Oliy yurtlari uchun qo'llanma. – T., 2008. – 79-82 b.
4. Bo'ronov J.B. Ingliz va o'zbek tillari qiyosiy grammatikasi. Toshkent. 1973. - 616.
5. Bektoshev Otabek Qodiraliyevich. Ingliz tili nazariy grammatikasi. O'quv qo'llanma. 17-B.
6. To'lanboyeva, G., Yusupova, S., & Mirzayeva, D. (2022, November). Culture and linguistics. Relationships. In international conference: problems and scientific solutions. (Vol. 1, No. 6, pp. 82-88).
7. N Sobirova, Sh Maxmudova - Informatsion texnologiyalar asosida yuqori malakali, zamonaviy xotin-qizlarni tayyorlashning dolzarb muammolari / Евразийский журнал академических исследований, 2024
8. Худайкулова Ф. Х Синонимия простых предложений с обстоятельствами места и сложных предложений с придаточными места/ “Тил ва адабиёт таълими” 2024№3